

L. Vaher
V. Laanmäe

JÕUDLUSKONTROLL-

*tähtis võte
tõuaretustöös*

22675

Sündeksemplar

L. VAHER ja V. LAANMÄE
põllumajandusteaduste kandidaadid

JÕUDLUSKONTROLL – TÄHTIS VÕTE TÕUARETUSTÖÖS

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1959

JÕUDLUSKONTROLLI TÄHTSUS PIIMA- KARJAKASVATUSES

Kaasaegsele tasemele vastav loomakasvatus ja tõuaretustöö ei ole mõeldav ilma süstemaatilise jõudluskontrollita. Võime öelda, et karja jõudluskontroll on tõuaretustöö alus. Selle abil selgitatakse välja loomade väärtus suguloomadena. Ilma loomade põlvnemise kui ka produktiivomaduste tundmiseta ei saa olla ka tõuaretust. Veisekasvatuses kogutakse jõudluskontrolli süstemaatilise rakendamise abil andmeid lehmade piimatoodangu, piima rasvasisalduse, söödakasutuse, sigimise, samuti ka põlvnemise ja järglaste ning viimaste arenemise kohta.

Karja jõudluskontrollil on Eesti NSV territooriumil küllaltki pikk ajalugu. Algul, ligi 100 aastat tagasi, rakendati seda algelisel kujul mõnedes mõisakarjades. Sel ajal arvestati individuaalselt ainult iga lehma piimatoodangut ja söödakulutust ning koostati sellekohaseid aastakokkuvõtteid. Enam-vähem süstemaatiliselt aga hakati mõisakarjades karja jõudluskontrolliga tegelema alates 1903. aastast. Talukarjades alustati jõudluskontrolli 50 aastat tagasi, kui 1909. aasta 1. mail asutati Väandrasse esimene karjakontrollühistu. Ühistu koosseisu palgatud kontrollassistents teostas jõudluskontrolli ühistu liikmete-talupidajate karjades. Järgnevatel aastail laienes jõudluskontroll, suurenes ühistute arv ja sellealane töö omandas rohkem organiseeritud iseloomu.

Kodanlikus Eestis peeti karjakontrolli Taanis, Rootsis ja Soomes väljakujunenud süsteemi järgi. Keskse organisatsioonina asutati Karjakontrollühistute Keskliit, kes organiseeris kõigi karjakontrollialaste küsimuste lahendamist, nagu vajalike vormide trükkimist, kemikaalide ja materjalide muretsemist jne. Keskliidu ülesandeks oli samuti ühistute organiseerimine ja nende töö pidev kontrollimine ning

aastaruannete trükkimine ja väljaandmine «Karjakontrolli aastaraamatutena». Karjakontrollühistute Keskliidule allusid kohtadel organiseeritud karjakontrollühistud. Need jagunesid omakorda karjakontrollringideks. Igas karjakontrollringis töötas 1 kontrollassistent, kelle teenindada oli umbes 20—25 talu kari. Assistent pidi igas kontrollialuses karjas töötama ühe päeva kuus. Tema ülesandeks oli sel päeval iga lehma piima kaalumine igal lüpsil ja piima rasvasisalduse määramine päeva keskmisest piimaproovist lehmade viisi. Samuti oli assistentide ülesandeks karja söödakulutuse registreerimine, noorloomade märgistamine ja karja söötmisplaani koostamine. Nende andmete alusel pidi ta pidama karjakontrolli arvestust, täitma karja- ja noorkarjaraamatut ning tegema neis vajalikke kokkuvõtteid ja esitama kuu- ja aastakokkuvõtteid.

1940. aastal töötas kokku 388 kontrollringi ning kontrolli all oli 71 000 lehma ehk 16,3% lehmade arvust. Selline karjakontrolli süsteem kehtis meil kuni 1947. aastani. Viimane «Karjakontrolli aastaraamat» anti välja 1948. aastal.

Jõudluskontrolli alal kehtestati uus kord 1948. aastal. Vastavalt NSV Liidu teistes vabariikides väljakujunenud korrale jäi jõudluskontrolli teostamine majandi enda ülesandeks. Kahjuks aga likvideeriti kontroll jõudluskontrolli süstemaatilise läbiviimise üle. Sovhoosides ja teistes riiklikes majandites teostas karja jõudluskontrolli arvestust kas majandi zootehnik või selektsionäär, kolhoosides aga mõni farmijuhataja või karjabrigadir; sageli võeti sellele tööle ka piimanduslaborant. Veel kuni 1957. aastani kasutati sovhoosides ja kolhoosides erinevaid jõudluskontrolli vorme, mis ei võimaldanud seda tööd ühtlustada.

1957. aastal oli Eesti NSV-s jõudluskontrolli all üle 43% kolhooside ja sovhooside lehmadest. Paljudes majandites, kus jõudluskontroll oli küll rakendatud, ei peetud seda sageli pidevalt ega vajalikul tasemel. Oli juhtumeid, kus piima rasvasisaldust määrati lünklikult, jättes vahele mitu kuud. Vajalikke kokkuvõtteid üksikute lehmade ja kogu karja osas kuude lõikes ei tehtud õigeaegselt. On selge, et lünklik kontroll ei võimalda teha sihikindlat tõuaretustööd.

Eesti Mustakirju Karja Riikliku Tõulava 1958. aasta tegevusaruande põhjal oli eesti mustakirju karja aretussuunaga majandites kontrolli all 73,5% riiklike ja kooperatiivsete majandite lehmade arvust. Harju ja Rapla rajoonis on kontrolli all üle 90%, Paide rajoonis üle 83% lehmadest.

Sama aruande põhjal on karjakontroll kõige vähem levinud Rakvere rajoonis, kus kontrolli all on 44% eesti mustakirjut tõugu lehmadest. Kogu eesti mustakirju karja aretuspiirkonnas on karjakontroll rakendatud $\frac{2}{3}$ kolhoosides.

Eesti punase karja majandeist on Eesti Punase Karja Tartu Riikliku Tõulava tegevuspiirkonnas jõudluskontrolli all üle 55% lehmade arvust. Need andmed näitavad jõudluskontrolli küllalt laialdasi levikut.

Majandites on jõudluskontroll tavaliselt kas majandi spetsialistide, laborantide või ka farmijuhatajate või brigadiride ülesandeks. Viimased teostavad jõudluskontrolli oma põhitöö kõrval. Nüüd on üha rohkem hakanud levima jõudluskontrolli sisseseadmine majanditevaheliste ringide abil. Sel juhul palkavad 2—5 majandit jõudluskontrolli teostava laborandi ühiselt ja maksavad temale töötasuks keskmiselt 2—3 rubla lehma kohta kuus.

Eesti mustakirju karja aretuspiirkonna kontrollialustest majanditest teostavad üle 50% majandeis jõudluskontrolli laborandid, 40% spetsialistid, farmijuhatajad või brigadirid oma põhitöö kõrval ja ligi 10% majandeist on ühinenud karja jõudluskontrolli ringidesse. Kokku töötab tõulava piirkonnas 7 jõudluskontrollringi. Ligikaudu samasugune on suhe ka eesti punase karja aretussuunaga majandeis.

KARJA JÕUDLUSKONTROLLI RAKENDAMISE TULEMUSED

Eesti mustakirju karja tõufarmide kontrollialuste lehmade toodang oli 1958. aastal 3518 lehma keskmisena 3312 kg 3,62%-lise rasvasisaldusega piima ehk 119,9 kg piimarasva. Tõufarmi kandidaatide karjades on 2309 lehma, kelle keskmine toodang oli samal aastal 2622 kg 3,73%-lise rasvasisaldusega piima ehk 97,7 kg piimarasva. Eesti Punase Karja Tartu Riikliku Tõulava tööpiirkonnas oli 5540 kontrollialuse lehma keskmiseks toodanguks 2943 kg 3,85%-lise rasvasisaldusega piima ehk 113,2 kg piimarasva. Tõufarmi kandidaatide karjades olid samad näitajad 1643 lehma keskmisena 2473 kg 3,75%-lise rasvasisaldusega piima ehk 99,0 kg piimarasva.

Paremate tõufarmide keskmised jõudluskontrolli andmed reastatuna piimarasva keskmise toodangu järgi olid 1958. aastal järgmised (vt. tabel 1):

TOUFARMIDE JÕUDLUSKONTROLLI ANDMED

Jrk. nr.	Majand	Rajoon	Aasta- lehmi	Keskmine toodang 1958. aastal			Kokku sööda- kulu- tus sü
				piima kg	piima- rasva kg	rasva- sisal- dus %	
1	2	3	4	5	6	7	8

Eesti mustakirju kari

1	Vändra katsejaam	Vändra	61,7	4665	193,1	4,14	4452
2	Viimsi abimajand	Harju	32,5	5083	190,9	3,75	4679
3	«Kaardiväelase» kolhoosi I brigaad	Tapa	98,0	4963	178,5	3,60	3793
4	Tori Hobuse- kasvandus	Vändra	34,9	4319	168,3	3,90	3869
5	Kehtna sovhoos	Rapla	91,9	3923	142,9	3,64	—
6	«Töötava Talupoja» kolhoos	Harju	167,9	3771	135,9	3,60	3177
7	Mitšurini-nim. kolh.	Harju	257,6	3539	129,1	3,64	3294
8	«Jüriöö» kolhoos	Rapla	131,8	3298	122,7	3,72	2812
9	Valgmaa kolhoos	Paide	99,1	3098	117,6	3,78	2615

Eesti punane kari

1	ETKVL Põltsamaa Põllumajandus- kombinaat	Põltsa- maa	57,4	4404	194,1	4,41	4310
2	Tooma katsebaas	Jõgeva	82,2	4185	174,8	4,18	4194
3	Riikliku Sugutäkku- de Talli majand	Viljandi	32,0	4193	168,9	4,03	4904
4	Oisu õppemajand	Abja	35,0	3864	157,2	4,06	3406
5	«Estonia» kolhoos	Paide	—	4114	154,3	3,75	3605
6	Raadi õppemajand	Tartu	145,8	4270	153,5	3,59	3891
7	Väimela õppemajand	Võru	59,5	3923	151,3	3,86	3749
8	«Külvaja» kolhoos	Paide	97,0	3741	151,1	4,04	3140
9	Sangaste katsepunkt	Valga	39,3	3679	147,2	4,00	3627
10	Hellenurme kolhoos	Elva	166,9	3503	141,3	4,03	2878
11	Tähtvere katsebaas	Tartu	139,1	3454	135,2	3,91	3539

Peale nende majandite on jõudluskontroll eeskujulikult rakendatud veel Harju rajooni Viimsi, «Nõukogude Armees» ja Kuusalu kolhoosis, Rapla rajooni «Uue Elu», Kehtna ja «Tee Kommunismile» kolhoosis ning Paide rajooni Alliku ja «Tuleviku» kolhoosis.

Eesti punase karja aretussuunaga majandis on jõudlus-

kontrolli pikemat aega ja süsteemikindlalt peetud peale tabelis toodute veel Tartu rajooni «Tuleviku», Miina Härma nimelises ja «Avangardi» kolhoosis, Jõgeva rajooni Stalini-nimelises, Heidemanni-nimelises, Gorki-nimelises ja Kirovi-nimelises kolhoosis, Põltsamaa rajooni «Rahva Hääle», Lillevere-nimelises ja Mitsurini-nimelises kolhoosis ning Antsla rajooni Sverdlovi-nimelises kolhoosis. Ka on tõufarmide tunnustamise eeltingimuseks korralik jõudluskontrolli sisseseadmine.

Enamikus neis majandis on lehmade piima rasvasisaldus ja piimatoodang viimase 6—10 aasta jooksul tõusnud. Jõudluskontrolli kauaaegse ja süstemaatilise rakendamise tulemuste paremaks näiteks on Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituudi Vändra katsejaama kari. Võib öelda, et jõudluskontroll on olnud selleks aluseks, mis on võimaldanud selles majandis piimatoodangu ja piima rasvasisalduse tõstmisel edu saavutada.

Selle töö selgitamiseks esitame väljavõtteliselt mõnede aastate kokkuvõtlikud andmed alates ajast, millal Vändra katsejaamas alustati süstemaatilist jõudluskontrolli (vt. tabel 2).

Tabel 2

VÄNDRA KATSEJAAMA KARJA JÕUDLUSOMADUSTE KÜJUNEMINE

Kontroll-aastad	Keskmine toodang lehma kohta			Sööda kulutus					Aasta lehmade arv
	piima kg	piimarasva kg	rasvasisaldus %	Kokku sü	jõusööta		karjamaa rohtu		
					sü	%	sü	%	
1910/11	2518	81,6	3,27	2550	—	—	—	—	19,6
1916	2728	95,1	3,40	2197	—	—	—	—	27,6
1926/27	4177	143,4	3,43	3161	1091	34,5	686	21,7	27,1
1935/36	4988	187,7	3,76	4045	929	25,0	1300	32,1	25,6
1948/49	4539	179,9	3,96	3967	1432	36,1	1065	23,5	42,0
1952	5522	220,6	4,00	4642	1831	39,5	1044	22,4	52,8
1958	4665	193,1	4,14	4452	1059	23,8	1686	37,9	61,7

Tabelis 2 toodud arvud näitavad, et aretustöö on selles majandis toimunud nii lehmade piimatoodangu ja piima rasvasisalduse kui ka söötamise parandamise suunas. Ma-

dalam piimatoodang viimasel aastal on tingitud peamiselt sellest, et katsejaamas mindi loomade tervise huvides üle põhisöödaviisilisele söötmisele ja rakendati põhimõtte saada ühtlaselt kogu karjalt keskmisest kõrgemaid toodanguid ning loobuda üksikute rekordtoodangute taotlemisest. Viimased avaldavad teatavasti ebasoovitavat mõju lehmade tervisele ja kasutusea pikkusele.

Peale Vändra katsejaama võib süstemaatilise jõudluskontrolli rakendamise teel saadud piimatoodangu ja piima rasvasisalduse tõstmise tulemusi märkida veel paljudes majandites. Eesti punase karja osas on sellisteks eelkõige Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituudi Tooma katsebaasi ja ETKVL Põltsamaa Põllumajanduskombinaadi karjad. Nendes majandites on viimastel aastatel eriti suurt edu saavutatud lehmade piima rasvasisalduse tõstmisel (vt. tabel 3).

Tabel 3

EESTI PUNAST TÕUGU PAREMATE KARJADE
JÕUDLUSNÄITAJAD

Tooma katsebaas				ETKVL Põltsamaa Põllumajanduskombinaat			
Aastad	Lehmi	Piima kg	Rasvasisaldus %	Aastad	Lehmi	Piima kg	Rasvasisaldus %
1952	70	4445	3,80	1952	58	4645	4,13
1953	76	4504	3,90	1956	62	4807	4,18
1957	82	4400	4,05	1957	61	4400	4,29
1958	81	4186	4,17	1958	61	4404	4,41

Neis majandeis on karja piima rasvasisaldus viimase 7 aasta jooksul märgatavalt tõusnud — Tooma katsebaasi karjas +0,37% ja ETKVL Põltsamaa Põllumajanduskombinaadi karjas +0,28% võrra.

Peale riiklike majandite on karja jõudluskontrolli pikeemat aega süstemaatiliselt rakendatud ka paljudes kolhoosides. Jõgeva rajooni Stalini-nimelises kolhoosis oli karja toodanguks jõudluskontrolli andmeil 1952. aastal 260 lehma keskmisena 2462 kg 3,72%-lise rasvasisaldusega piima, 1957. aastal aga saadi samas kolhoosis igalt lehmal 2905 kg 4,09%-lise rasvasisaldusega piima. Elva rajooni

KÕRGETOODANGULISI LEHMI EESTI MUSTAKIRJU JA EESTI
PUNASE KARJA TOUFARMIDES

Jrk. nr.	Lehma nimi ja tõuraama- tu number	Tõug	Kõrgem toodang				M a j a n d
			laktat- sioon	piima kg	piima- rasva kg	rasva- sisal- dus %	
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Kae ЭCAT 3499	eesti punane	IV	8667	345	4,14	ETKVL Põlt- samaa Põl- lumajandus- kombinaat
2	Õie ЭCAT 65	"	IV	7514	321	4,11	Põltsamaa raj. „Rahva Hää- le“ kolh.
3	Lumik ЭCHFМ 730	eesti musta- kirju	IV	7467	313	4,19	Tapa raj. „Kaardiväe- lase“ kolh.
4	Kallis ЭCAT 2863	eesti punane	III	7119	307	4,30	Põltsamaa raj. „Rahva Hää- le“ kolh.
5	Maasik ЭCATM 426-22244	"	VI	7580	304	3,98	Paide raj „Õi- guse Võidu“ kolh.
6	Noorus ЭCHF 1711	eesti musta- kirju	IV	6656	299	4,50	Vändra raj. Vändra kat- sejaam
7	Kilk ЭCHF 326-27535	"	IV	7328	298	4,07	"
8	Ai ЭCAT 2249	eesti punane	III	7334	293	4,00	ETKVL Põlt- samaa Põl- lumajandus- kombinaat
9	Luuna ЭCAT 2153	"	VI	7398	292	4,00	Jõgeva raj. Heidemanni nim. kolh.
10	Lilla ЭCHFМ 2728	eesti musta- kirju	III	6586	279	4,23	Tapa raj. „Kaardiväe- lase“ kolh.

Hellenurme kolhoosis lüpsiti 1955. aastal igalt lehmal keskmiselt 2689 kg 3,63%-lise rasvasisaldusega piima, 1958. aastal aga 3503 kg 4,03%-lise rasvasisaldusega piima.

Jõudluskontrolli abil selgitatakse välja ka kõrgema toodanguga lehmad, kelle järglasi on kõige õigem jätta karja täienduseks. Viimastel aastatel on jõudluskontrolli andmeil kõrgematoodanguliseks osutunud järgmised 1958. aastal karjas olnud lehmad (vt. tabel 4).

Karja jõudluskontrolli korraldamine

Jõudluskontrolli ühtlustamiseks ja korraldamiseks oli vaja kõigepealt kehtestada vastav juhend ning sellega koos ka ühtsed vormid ja kord selle ellurakendamiseks.

Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi, veiste riiklike tõulavade ja Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituudi tõuaretuse osakonna teaduslike töötajate ühise töö tulemusena koostati «Karjakontrolli juhendi» projekt ning esitati see 1958. aasta algul läbi vaatamiseks Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Zootehnilisele Nõukogule. Viimane esitas selle omapoolsete parandustega põllumajanduse ministriale kinnitamiseks. Juhend kinnitati 29. aprillil 1958. aastal. Kehtestatud korra kohaselt tuleb karjakontrolli süstemaatiliseks rakendamiseks teha järgmist.

1. Teha iga kuu 5., 15. ja 25. kuupäeval kontroll-lüpsid individuaalselt iga lehma kohta. Ühe kontroll-lüpsi peab tegema karjakontrolli teostav töötaja, kaks kontroll-lüpsi aga kas brigadir, vanemlüpsja või mõni teine selleks määratud laudatöötaja. Kontroll-lüpsil saadud piimatoodangud märgitakse laudaraamatusse. Kontroll-lüpsidel saadud piimakogus peab olema niisama suur kui sama päeva jooksul lüpsitud piima kogutoodang.

2. Määrata lehmade piima rasvasisaldus. Selleks võetakse iga kuu ühel kontroll-lüpsi päeval nii iga üksiku lehma kui ka kogu karja (või lauda) igast lüpsist piima-proov. Piima rasvasisaldus määratakse keskmisest proovist.

3. Arvestada loomade söödakulutust tegelikult kasutatud sööda koguste järgi. Söödaannuseid kontrollitakse vähemalt üks kord kuus kaalumise ja mõõtmise teel. Loomade söödakulutus kuu kohta arvutatakse nii kilogrammides kui ka söötühikutes, võttes arvesse kuu jooksul toimunud

muudatusi söödaratsioonis. Karjamaasööt arvutatakse ainult söötühikutes. Söödakulutuse arvutamisel on lubatud kasutada ainult eesti söötade toiteväärtuse andmeid (A. Muuga ja A. Ilus, «Eesti NSV söötade keemiline koostis ja toiteväärtus», Tallinn 1957.).

4. Pidada lauda-, karjakontrolli-, karja- ja noorkarjaraamatut juhendis kinnitatud vormide kohaselt.

5. Märjastada loomad.

6. Vormistada karjakontrolli ja sotsialistliku võistluse kokkuvõtted loomade toodangu ning söödakulutuse kohta. Juhendi järgi on laborandid kohustatud karjakontrolli teostamise ning tulemuste kohta esitama vastavatele riiklikele tõulavadele iga kontrollialuse majandi kohta ettenähtud kuu- ja aastakokkuvõtted, mis on läbi vaadanud ja oma allkirjaga varustanud majandi spetsialist.

Karjakontrolli arvepidamist ja aruandlust kontrollivad Eesti NSV Põllumajanduse Ministerium ning Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituudi ja veiste riiklike tõulavade ning rajoonide vastava ala spetsialistid.

Karjakontrolli vormid

Karjakontrolli algvormiks on laudaraamat, kuhu märjitakse kuu jooksul andmed kontroll-lüpside, rasva-proovide ja söödakulutuse kohta ning lehmade lüpsi- ja söötmispäevade arv, kui see ei ühti päevade arvuga kuus; samasse märjitakse lehmade kinnijätmise ajad, tervisehäired ja muud andmed vastavalt laudaraamatu vormile. Laudaraamatusse märjitakse ka andmed lehmade paarituste ja poegimiste kohta (paaritamise kuupäev ja pulli nimi, lehma poegimise aeg, vasika sugu, inventarinumber ja vasika kasutamine) (vt. tabel 5).

Kontroll-lüpside arvestamisel kantakse iga lehma reale kontroll-lüpsi päeval igal lüpsil eraldi ja päevas kokku saadud piima hulk, kuutoodang ja piima rasvasisaldus ning piimarasva hulk ja looma söötmisklass.

Tabeli teise osa moodustab lehma söödakulutuse arvestamise tabel, kuhu kantakse söödaliikide viisi kuu jooksul söödetud söödad kilogrammides. Viimane lahter on ettenähtud märkuste jaoks.

Laudaraamatu poegimiste ja paarituste registrisse kantakse loomad paaritamisaegade järjekorras.

Laudaraamatu andmed kantakse kokkuvõtlikult karjakontrollraamatusse. Karjakontrollraamat koosneb üksikute lehmade kontrollarvete tabelist (tabel II), lüpsikarja toodangu ja söödakulutuse kuukokkuvõtete tabelist (tabel III) ning lehmade toodangu ja söödakulutuse aastakokkuvõtete tabelist (tabel IV). Põhitabeliks neist on tabel II, mida peetakse järgmise kinnitatud vormi kohaselt (vt. tabel 6).

Karjakontrollraamatu tabeli II täitmise põhiliseks aluseks on laudaraamat. Kõik lahtrid tabeli peas tuleb täita, kaasa arvatud loomade tõumärgid ja tõuraamatunumbrid. Tabeli ülemisele ülekanndereale kantakse andmed eelmisest karjakontrollraamatust kontrollaasta lõpul pooleli jäänud laktatsiooni kohta. Ülekannderea näitajaid ei arvestata kontrollaasta kasvavasse kokkuvõttesse, vaid neid kasutatakse ainult vastava laktatsioonitoodangu väljatoomiseks.

Tabeli II jooksev täitmine toimub iga kuu pärast laudaraamatu kuarvete lõpetamist. Toodangu ja söödakulutuse arvestamiseks on jäetud kaks rida. Alumisele reale märgitakse andmed antud kuu kohta, ülemisele reale aga andmed kasvavas kokkuvõttes, arvestatuna aasta algusest. Märkuste lahtrisse märgitakse lehma eluskaal (karjamaale laskmisel ja sügisel lauta jätmisel), piima rasvasisalduse kõikumise põhjused (näiteks looma haigestumine ja muud), söötmispäevade arv (kui see ei ühti päevade arvuga antud kuus), karjast väljalangemise põhjused ning aeg jne.

Tabeli II järgi saab lehmade toodangut ja söödakulutust arvestada jooksvalt igakuuse kokkuvõtena. Nii ei kuhju aastakokkuvõtete tegemine aasta lõppu, vaid töö toimub pidevalt.

Tabeli II kokkuvõtted kogu karja kohta kantakse sama raamatu III tabelisse. Ärakiri sellest kokkuvõttest (üks rida) saadetakse iga kuu kohta vastava tõu riiklikule tõulavale ülejärgmise kuu 5. kuupäevaks.

Karja jõudluskontrolli aastakokkuvõtte jaoks on raamatus tabel IV. Selles tuuakse andmed iga lehma aasta jooksul lüpsitud piima ja piimarasva hulga ning söödakulutuse kohta. Ka tuuakse siin ära andmed iga lehma boniteerimise tulemuste kohta. Ärakiri tabelist saadetakse aastaaruandena vastava tõu riiklikule tõulavale järgmise aasta 5. veebruariks.

Selline aruandlus võimaldab riiklike tõulavade töötajail pidevalt kontrollida jõudluskontrolli korrasolekut majandis.

Lk. nr. _____ Talitaja _____
 Lehm _____ nr. _____ Tõug _____ pvk. _____ RTR nr. _____
 Sünd. _____ 195 _____ a. Ema _____ nr. _____ RTR nr. _____ Isa _____ RTR nr. _____

Paarituse aeg, pulli nimi ja RTR nr.	1)		2)		3)						Kinnijätmise aeg				
	Kontroll-lüps	Päev	Kuutoo-dang	Poegimise aeg, vasika sugu ja inv. nr.	Koresööt	Mahlakas sööt	Jousööt	Muud jõu-söödad	Haljassööd	Haljassööd	Haljassööd	Aastas kinni	pv.		
K u u d	Söötmiisklass	Piima kg	Rasva %	Piima kg	Põldhein	Looduslik hein	Põhk ja agranad	Sõdajuur-villi	Kartul	Silo	Õlikoogid	Muud jõu-söödad	Karjamaa-rohi	Haljassööd	Märku-sed
	_____ laktatsioonilekanne														
_____ lüpsipäeva kohta															
195 _____ aasta kontrollraamatu lk.															
_____ 5															
_____ 15															
_____ 25															
_____ 5															
_____ 15															
_____ 25															
_____ 5															
_____ 15															
_____ 25															

Kontrollraamatu kokkuvõttes toodangu, söödakulutuse jne. kohta kantakse karjaraamatusse. Selles on igale loomale avatud kaks kõrvuti asetsevat lehekülge. Karjaraamat on majandi zootehniliseks pearaamatuks. Siia koondatakse iga looma kohta kõik vajalikud näitajad ja andmed, nagu looma nimi, inventari- ja tõuraamatu number, sünniaeg, päritolu ja põlvnemisandmed. Need andmed kantakse raamatusse kas põlvnemisdokumentidelt või teiselt zootehnilise arvestuse vormidelt.

Peale nende raamatute peetakse igas majandis noorkarja kohta noorkarjaraamatut. Sellesse märgitakse iga noorlooma kohta vajalikud andmed sünnist kuni põhikarja viimiseni või looma realiseerimiseni.

Karja jõudluskontrolli andmete kasutamine

Täpset ja süstemaatilist jõudluskontrolli vajame eelkõige karjade tõuaretustöö õigeks suunamiseks, paremate loomade väljaselgitamiseks, nende võtmiseks tõuraamatusse jne. Seoses tõuloomade uute müügihindade kehtestamisega, mis on eelmistest ligi kaks korda kõrgemad, tõuseb karja jõudluskontrolli tähtsus veelgi. Ükski majand ei taha osta tõulooma, kelle enda või eellaste kohta on olemas ainult lünklikud jõudluskontrolli andmed. Ka majand, kes tõuloomi kasvatab ja teistele müüb, peab huvitatud olema sellest, et tema karjast müüdud loomad annaksid kõrgeid toodanguid ka nendes majandites, kuhu nad viidi.

Karja jõudluskontrollile tehtud kulutused võib hõlpsasti katta juba 2—3 tõunoorlooma müügist saadud kõrgemast hinnast, võrreldes sellega, mis nendest loomadest oleks saadud tarbeloomadena realiseerimisel. Näiteks majand, kus on 200 lehma, peab maksma jõudluskontrolli teostajale kuus umbes 400—500 rubla, seega aastas 4800—6000 rubla. Siia juurde tuleb arvestada veel umbes 1000—1500 rubla jõudluskontrolli teostamise vahendite ja kemikaalide ostuks. Ühe aasta vanuse eliit-rekordklassi kuuluva tõupulli hinnaks aga on, olenevalt eellaste toodangust, piima rasvasisaldusest ja põlvnemisest, 7000—10 000 rubla.

Karja jõudluskontrolli andmed on vajalikud ka tõufarmide ja tõukarjasovhooside hindamiseks ning klassidesse määramiseks. Selle kohta kehtestati Eesti NSV-s vastav juhend koos karja jõudluskontrolli juhendiga 1958. aastal.

Tõuaretustöö süvendamiseks tunnistatakse nõuetele vastavad kolhoosid ning õppe-, katse- ja abimajandid tõufarmideks ning sovhoosid tõukarjasovhoosideks. Tõufarmide ja tõukarjasovhooside ülesandeks on eesrindlike tõuaretusvõtete rakendamisega parandada tõuloomade omadusi, suurendada nende arvu ja üles kasvatada häid remontnoorloomi oma majandi jaoks ning müügiks teistele. Enne tõufarmi nimetuse saamist peab majand olema 2 aastat tõufarmi kandidaat.

Tõufarme, tõufarmi kandidaate ja tõukarjasovhoose hinnatakse üks kord aastas. Hindamine toimub 1. juunist kuni 1. oktoobrini komisjoni poolt, mille koosseisu kuuluvad esimehena vastava tõulava direktor ning liikmetena tõulava jaoskonna-zootehnik, rajooni peazootehnik, rajooni peaveterinaararst ja majandi juhataja või spetsialist. Hindamisel võetakse aluseks majandi eelmise aasta näitajad ja tegelik olukord hindamise ajal.

Komisjoni poolt esitatud ettepanekute alusel määratakse iga tõufarm ja tõukarjasovhoos Eesti NSV põllumajanduse ministri käskkirjaga kas I, II või III klassi tõufarmiks või tõukarjasovhoosiks. Farmid, kes hindamisel tõufarmi nõuetele ei vasta, jäävad tõufarmi kandidaatideks. Kui majand ei ole kolme aasta jooksul saavutanud vähemalt III klassi taset, kustutatakse ta tõufarmi kandidaatide nimekirjast. Tõukarjasovhoosid, kes ei vasta klassi nõuetele, jäävad väljaspool klassi olevateks tõukarjasovhoosideks.

Veiste tõufarmide ja tõufarmi kandidaatide tunnustamise minimaalseteks nõueteks on: 1) farmis peab olema vähemalt 90% plaanitõugu veiseid, neist puhtatõulisi vähemalt 20%; 2) ühe aastalehma kohta peab toodang olema eesti punasel ja eesti mustakirjul karjal vähemalt 100 kg piimarasva; 3) farmis peab vähemalt ühe aasta kestel olema peetud süstemaatilist jõudluskontrolli ja zootehniline arvestus peab olema korras; 4) loomad peavad olema boniteeritud ja farmis ei tohi esineda nakkushaigusi.

Hindamine toimub kõigil majanditel ühesugustel alustel 100-punktilises süsteemis, kusjuures punkte peab olema vähemalt:

I klassi tõufarmil või tõukarjasovhoosil	90
II „ „ „ „	75
III „ „ „ „	50
Tõufarmi kandidaadil	40

Klassidesse määramisel hinnatakse karja jõudlust maksimaalselt kuni 30 punktiga. Kui karja keskmine piimarasva toodang vastab eespool toodud nõudele (100 kg piimarasva), antakse talle 10 punkti. Iga kg piimarasva, mis on üle või alla selle nõude, annab juurde või võtab maha 0,2 punkti.

Peale jõudluse võetakse juhendi järgi arvesse veel karja tõulist väärtust (kuni 10 punkti), pullide väärtust (kuni 10 punkti), karja välimikku (kuni 10 punkti), karja söötmist (kuni 20 punkti), tõuloomade müüki suguloomadeks (kuni 5 punkti), pidamist ja hooldamist (kuni 5 punkti), karja tervislikku seisundit (kuni 5 punkti) ja üldist olukorda, sealhulgas ka zootehnilise arvestuse korrasolekut (kuni 5 punkti).

Selline tõufarmide kompleksne hindamine aitab võistluse korras välja selgitada paremaid majandeid ja ühtlasi ergutab see kõiki majandeid väärtusliku tõukarja kasvatamisele.

Esimene hindamine toimus Eesti NSV-s 1958. aastal. Selle põhjal jagunesid eesti mustakirjut tõugu aretavad tõufarmid klassidesse järgmiselt:

I klassi tõufarme	2
II „ „	6
III „ „	32
tõufarmi kandidaate	15

Eesti punast tõugu aretavate majandite jaotus oli järgmine:

I klassi tõufarme	2
II „ „	12
III „ „	66
tõufarmi kandidaate	29

Kokkuvõte

Lähemate aastate ülesandeks on jõudluskontrolli laiendamise kõrval selle töö süvendamine, eriti aga pidev ja süsteemikindel rakendamine. Samuti on vaja kõigis majandis tõhustada kontrolli selle töö kvaliteedi üle. Kontrolli tõhustamiseks ning jõudluskontrolli andmete läbitöötamiseks ja perioodiliseks trükis avaldamiseks on vaja asutada jõudluskontrolli keskus, sest jõudluskontrolli laiennemise muudab kuu- ja aastaaruannete analüüsimine tõulavadele

üle jõu käivaks. Eriti vajalikud on jõudluskontrolli andmed sugupullide hindamiseks järglaste järgi. Järglaste järgi hinnatud sugupullide kasutamine on eriti oluline kunstliku seemenduse laialdasel rakendamisel. Kunstlikul seemendusel võib healt pullilt saada 10—20 korda rohkem järglasi kui loomulikul paaritamisel. On aga kasutatavad pullid halvad, siis teeme sellega rahvamajandusele suurt kahju.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaani täitmiseks tuleb veiste aretuse alal eesmärgiks seada, et 1965. aastal kuuluksid kõik lehmad jõudluskontrolli alla. Selleks aga on vaja organisatsiooniliste küsimuste kõrval parandada jõudluskontrolliks vajalike materjalide ja kemikaalide tootmist ning nende kvaliteeti ja laiendada selle ala kaadri ettevalmistamist loomakasvatuse tehnikumides.

KONTROLLNUUMA OSATÄHTSUS SIGADE JÕUDLUSE MÄÄRAMISEL

Eesti NSV-s aretatakse suurt valget ja eesti lontkõrvalist tõugu sigu peekoni tootmise suunas. Suurt valget tõugu sigade aretuspiirkonda kuuluvad lõuna-, kesk- ja idarajoonid ning lontkõrvalist tõugu sigadel lääne- ja saarte rajoonid. Mõlema tõu alal töötavad riiklikud tõulavad ja on välja kujundatud tõufarmide võrk, kus asub parem tõumaterjal. 1958. aastal läbiviidud tõufarmide hindamisel tunnistati suurt valget tõugu sigade tõufarmidest 6 I klassi ja 21 II klassi ning lontkõrvalist tõugu sigade tõufarmidest 5 I ja 13 II klassi. Peale nende on tõulavade poolt veel rida majandeid valitud tõufarmi kandidaatideks. Kõigis neis majandeis on sigade jõudlusarvestust korralikult peetud ja aretusvalikuks on olemas kindlad alused.

Suurt valget tõugu emiste keskmine viljakus oli tõufarmides 1958. aastal 11,8 põrsast pesakonnas, piimakus 77,1 kg ja kahe kuu vanuste põrsaste keskmine võõrutamiskaal 16,5 kg. Eesti lontkõrvalist tõugu emiste keskmiseks viljakuseks oli tõufarmides samal aastal 11,5 põrsast pesakonnas, piimakus 79,9 kg ja põrsaste võõrutuskaal 18,1 kg. Nagu need andmed näitavad, on mõlemad meil aretatavad seatõud hea sigivuse ja piimakusega.

Sigade tõuaretuses on aga vaja arvestada ka söötade kasutamist, rasva ja liha kvaliteeti ning vahekorda, seljapeki

paksust ja jaotumust ning teisi peekoni kvaliteeti mõjutavaid tegureid. Seda võimaldab tõusigade järglaste kontrollnuumamine. Järglaste kontrollnuuma tulemuste hindamise abil võib saada selgust vanemate nuumajõudluse ja liha kvaliteedi pärilike omaduste kohta. Kultide ja emiste produktiivsust, nagu sigivust ja emiste piimakust, hinnatakse majandeis rakendatud jõudluskontrolli andmete alusel, millele konstitutsiooni tugevuse ja välimiku hinde juurdelisamisel tuuakse sigade boniteerimisel välja üldklass. Majanduslikult tähtsate ja kasulike pärilike omaduste kohta võime anda lõpliku hinnangu ja neid andmeid aretustöös kasutada siis, kui sigade aretusvalikul saame ühendada ning kasutada boniteerimise ja järglaste kontrollnuuma tulemusi.

Et järglaste kontrollnuuma tulemused oleksid omavahel alati võrreldavad, on vaja kontrollnuum viia läbi ühtsetes söötmis- ja pidamistingimustes. Seda lõiku tõuaretustöös ei saa aga tõufarmides edukalt teostada, sest sigade söötmis- ja pidamistingimused ei ole kogu aeg ühesugused. Kontrollnuuma teostatakse sellepärast seakasvatuse katsejaamas, mis asutati Rapla rajooni Kehtna sovhoosis 1957. aastal.

Sigade tõuaretustöö toimub Eesti NSV-s järgmiselt. Vastav sigade riiklik tõulava hindab tõufarmide sead ja tõusigade valik toimub boniteerimishinde järgi (põlvneme, konstitutsioon, areng, välimik, viljakus, piimakus). Hea jõudlusega ja boniteerimishindelt silmapaistvamate vanematepaaride järglaste seast saadab tõulava rühma võõrdepõrsaid (pesakonnast 2 orik- ja 2 emispõrsast) seakasvatuse katsejaama kontrollnuumale, kus täiesti võrdsetes söötmis- ja pidamistingimustes tehakse kindlaks iga kontrollrühma nuuma- ja lihajõudlus (varavalmivus, kasvuhuug, söödaväärindus, peekoni tüüp, peekoni lihatäius ja kvaliteet). Boniteerimisandmed vanemate kohta koos katsejaamas hinnatud järglaste nuuma- ja lihajõudluse arvestamisega võimaldavad kuldi või emise aretusväärtuse üle otsustada palju õigemini ja mitmekülsemalt. Kõrge aretusväärtusega kulte ja emiseid ning nende kombinatioone tuleb aga aretustöös intensiivselt kasutada. Tõusigade mitmekülsemaks hindamiseks saadab katsejaam iga kontrollrühma kohta tõulavale vastava atestaatkaardi. Kontrollnuuma tulemuste trüki avaldamise teel tehakse need andmed teatavaks ka teistele seakasvatajatele.

Uue kontrollsigala valmimisel 1959. aastal võib katsejaam tõufarmidest vastu võtta ja aastas kontrollnuumalt läbi lasta rohkem kui 500 siga. 1958. aastal oli kontrollnuumal 12 rühma. Suurt valget tõugu sigadest olid kontrollrühmad kahest tõufarmist ja eesti lontkõrvaliste sigade rühmad neljast tõufarmist (vt. tabel 7).

Tabel 7

SIGADE KONTROLLNUUMA TULEMUSI 1958. AASTAL

Kolhoosi tõufarm, rajoon	Rühma isa ja ema	Eluskaal kontrollnuuma		100 kg eluskaalu saavutamiseks kulus päevi	Keskmise ööpäevane juurdekasv g	Sõdadakulutus söötühikutes 1 kg eluskaalu juurdekasvuks	Seljapeki	
		algul	lõpul				paksus mm	paksus 100 kg eluskaalu kohta mm

Eesti lontkõrvalised sead

«Külvaja» kolh.	Pikker 1779							
Haapsalu raj.	Matsakas 236	25,3	100	207	668	3,92	32,2	32,2
«Kalevipoja» kolh.	Pikker 1255							
Vändra rajoon	Lalli 386	25,4	92,6	195	690	3,87	32,3	32,5
«Kommunismi Lipu» kolh. Pärnu piirk.	Mõnus 297							
«Kommunismi Lipu» kolh. Pärnu piirk.	Senna 634	21,9	107,3	163	720	3,62	32,1	30,0
«Kommunismi Lipu» kolh. Pärnu piirk.	Mõnus 297							
Järvakandi kolh.	Friida 786	22,2	102,8	195	658	4,05	35,5	34,5
Rapla rajoon	Frederik 1051							
Järvakandi kolh.	Anu 1214	23,3	104,8	183	679	3,88	32,5	31,0
Rapla rajoon	Frederik 1051							
Rapla rajoon	Anu 2494	21,7	105,3	186	667	3,97	32,7	31,0
	Keskmine	23,3	102,2	188	680	3,88	32,9	31,9

Suurt valget tõugu sead

«Võimsa Jõu» kolh.	Arvik 1441							
Elva rajoon	Saare 700	27,5	104,5	199	664	4,06	34,4	32,9
«Võimsa Jõu» kolh.	Lafet 2281							
Elva rajoon	Eti 836	27,3	102,3	208	676	3,78	31,4	30,7
«Võimsa Jõu» kolh.	Arvik 1441							
Elva rajoon	Eti 406	26,4	101,5	170	709	3,71	33,2	32,7
Valguta kolh.	Valde 1995							
Elva rajoon	Elle 1040	30,3	101	211	667	3,88	32,7	32,4
Valguta kolh.	Lafet 1865							
Elva rajoon	Maie 1740	32,3	102,3	205	641	3,96	29,9	29,2
Valguta kolh.	Valde 1995							
Elva rajoon	Maie 1740	31,1	97,5	194	652	3,72	31,8	32,6
	Keskmine	26,9	101,5	198	668	3,85	32,2	31,7

Kontrollnuuma tulemused lubavad teha esialgseid järeldusi ja üldistusi üksikute vanematepaaride sobivuse ja meie seatõugude peekoni kvaliteedi kohta. Saadud tulemused näitavad, et meil aretatavatel seatõugudel on häid peekoniomadusi. Esiletõstmist väärivad meie seatõugude hea kasvuintensiivsus ja söötade väärimine. 1 kg eluskaalu juurdekasvuks kulutasid eesti lontkõrvalised sead keskmiselt 3,88 söötühikut ja suurt valget tõugu sead 3,85 söötühikut.

Kontrollnuumal oli eesti lontkõrvalistel sigadel keskmine ööpäevane juurdekasv 680 g ja suurt valget tõugu sigadel 668 g. Lontkõrvalised sead saavutasid 100 kg eluskaalu keskmiselt 6 kuu ja 8 päevaga ning suurt valget tõugu sead 6 kuu ja 18 päevaga. Need tulemused näitavad, et mõlemale tõule on omane väga hea kasvuintensiivsus. Tapakao, peekonisaagise, seljapeki paksuse, peki kõvaduse ja seljapeki jaotumuse ning teiste peekoni kvaliteeti mõjutavate omaduste poolest on mõlemad tõud ligikaudu võrdsed.

Kontrollnuuma tulemused näitasid, et mitte alati ei peitu peekonisigade lihasigadeks langemise põhjus peekoni kvaliteeti parandava lõppnuuma ärajäämises ja teistes söötmissügades, vaid üsna sageli võib selle põhjuseks olla halb peekonisea tüüp. Niisugused sead võivad olla väga head söödakasutajad ja küllalt intensiivse kasvuga, kuid peekonisealt nõutava seljapeki paksuse saavutavad nad peekoni standardist tunduvalt kõrgema eluskaalu juures. Selliseid küllalt varavalmivaid, kuid seljapeki ladestumise poolest hiljavalmivaid sigu oli mõlema tõu seas.

Eesti lontkõrvalistest sigadest andsid kõige kvaliteetsemat peekonit Pikker 1779 ja Matsakas 296 ning Pikker 1255 ja Lalli 386 järglased. Mõnus 297 andis Friida 786 ja Senna 634-ga liiga sihvakaid, õhukese seljapekiga järglasi. Mõnusa ja Friida järglastel oli kõige madalam ööpäevane juurdekasv (658 g) ja 1 kg eluskaalu juurdekasvuks kasutasid nad kõige rohkem söötasid (4,05 sü). Mõnusa ja Senna järglastel aga olid need näitajad kõige paremad, vastavalt 720 g ja 3,62 sü. Seega võib arvata, et juurdekasvu ja söötade kasutamise head omadused on rühmale edasi antud ema poolt. Fredriku ja Anu järglased olid liiga saledad, mille tõttu nende seljapeki paksus jäi peekoni eluskaalu juures napiks.

Suurt valget tõugu sigadest andsid paremaid peekoni-

tüübilisi sigu Arviku ja Saare ning Arviku ja Eti järglased. Ka kult Valde andis Elle ja Maiega häid järglasi, kes olid lihaomaduste poolest ühtlased ja vastasid kvaliteetse peekoni nõuetele. Lafet ja Eti, eriti aga sama kuldi ja Elle järglased olid õhema pekiga. Lafeti puhul näib tegemist olevat väga omapärase liiniga, sest tema järglased olid väliselt laitmatu peekoni tüübiga. Ka kasvu intensiivsus oli neil küllalt rahuldav, kuid liha kvaliteedi uurimine näitas, et seljapeki ladestumise omaduse poolest olid järglased hiljavalmivad. Kas nende väheste järglaste alusel tehtud esialgne otsus Lafeti liini kohta püsima jääb, seda peavad näitama edasised kontrollnuuma tulemused.

Arvestades riiklike tõulavade sihikindlat tööd tõufarmides sigade jõudluskontrolli rakendamisel ja esialgseid kontrollnuuma tulemusi, on loodud kõik eeldused selleks, et 1965. aastaks jäetakse sugusigadena kasvama ja müüakse tõusigadena ainult nende sigade eliitklassi kuuluvaid järglasi, kelle söödakulutus 1 kg eluskaalu juurdekasvuks ei ületa 4,0 sü ning kes vastavad lihaomadustelt peekoni tootmise suunale.

SISUKORD

	Lk.
Jõudluskontrolli tähtsus piimakarjakasvatuses	3
Karja jõudluskontrolli rakendamise tulemused	5
Karja jõudluskontrolli korraldamine	10
Karjakontrolli vormid	11
Karja jõudluskontrolli andmete kasutamine	16
Kokkuvõte	18
Kontrollnuuma osatähtsus sigade jõudluse määramisel	19

Вахер Лео Фридрихович; Лаанмяэ Вамбола
**КОНТРОЛЬ ПРОДУКТИВНОСТИ — ВАЖНЫЙ ПРИЕМ
 ПЛЕМЕННОЙ РАБОТЫ**
 На эстонском языке

Обложка: Г. Пант
 Эстонское Государственное Издательство,
 Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja A. Kalm
 Kunstiline toimetaja R. Tungla
 Tehniline toimetaja A. Ruutsoo
 Korrektorid A. Nurmoja ja M. Teemägi

Ladumisele antud 8. VI 1959. Trükkimisele antud 1. VIII 1959. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 1,5. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 1,23. Arvutuspoognaid 1,1. Trükiarv 2000. MB-07060. Tellimise nr. 2152. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42.

A
A-22675

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00379808 1